

ORDU İLİNDE ÜRETİLEN AHŞAP ÜRÜNLER VE MOTİF ÖZELLİKLERİ

WOODEN PRODUCTS PRODUCED IN ORDU AND THEIR MOTIF PROPERTIES

Araş. Gör. Ayşem AYDIN YANAR¹, Prof. Dr. Nuran KAYABAŞI²,
Öğr. Gör. Birnaz ER³

ÖZET

Hammaddesi ağaç olan ahşap işleri el sanatları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle mimari yapılarda ahşap ürünlerinin en özgün ve tarihi eser niteliğinde olan örneklerinin yanında kullanım ve dekoratif amaçlı olanları da bulunmaktadır. Ahşap ürün, el sanatları çerçevesinde bazı illerde halen üretilmektedir. Bu illerden biride Ordu'dur.

Bu çalışmada Ordu ilinde ahşaptan üretilen yakma ve dağlama tekniği uygulanarak desenlendirilen ürünler ve bu ürünlerde kullanılan motifler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: El sanatı, ahşap yakma ve dağlama, Ordu.

ABSTRACT

Wood work, whose raw material is wood, has an important place in handicraft. Beside, most original and historic samples of wooden products are especially used in architectural structure. There are also used for decorative purposes Ordu, is one of the cities in which handmade wooden product are produced.

In this research, wooden product which are produced in Ordu and created using pyrography techniques and their motifs are examine.

Key words: Handicraft, pyrography, Ordu.

¹ Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu El Sanatları Bölümü ,ayanar@ankara.edu.tr

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, nkayabasi@ankara.edu.tr

³ Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Meslek Yüksekokulu El sanatları Bölümü, birnazer@hotmail.com

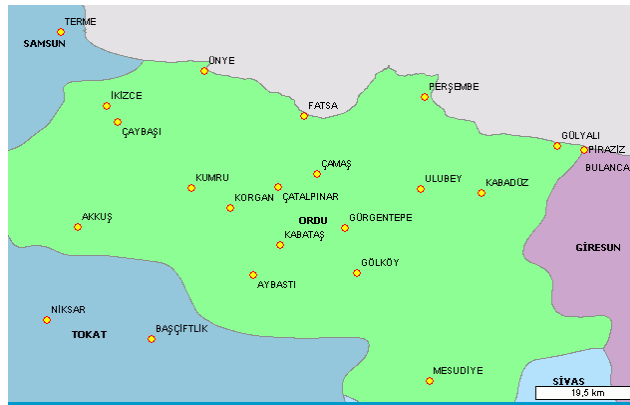
1. GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için doğan el sanatları zamanla ihtiyaç fazlası satılarak ek gelir getirmeye hatta bir zanaat dalı olmaya başlamıştır. El sanatlarıyla uğraşan insanlar ürünlerin yapımında çevrelerinde kolay ulaşabildikleri hammaddeleri kullanmışlardır. El sanatları yaşanılan bölgeye ve bölgede bulunan hammaddeye göre çeşitlilik (halıcılık, kilimcilik, bakırcılık, gümüşçülük, bitkisel örücülük vb.) göstermektedir. Dolayısıyla ağaç işleri ve bitkisel örücülük gibi el sanatları orman ve ağaçların bulunduğu bölgelerde yoğun olarak yapılmaktadır.

Ağaç, ağaç şeritleri, saplar ve ince dallar uzun yıllardan beri insanoğlunun ağaç işleri ve bitkisel örücülükte kullandığı hammaddelerdir (Kayabaşı, 2002:105). Ağaç işleri ürünlerinin fonksiyonları ve kullanım alanları çok geniştir. Özellikle ekmeklik, çerezlik, çamaşırlık, gazetelik, peçetelik gibi eşya yapımında ve kırsal kesimde tarımsal ürünlerin hasadına, ambalajına ve saklanmasına kadar çok çeşitli alanda kullanılmaktadır (Arlı, 1983).

Ağaç işlerinin günümüzde halen yapıldığı yerlerden biri de Ordu ilidir. Ordu ili Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde yer almaktadır. Samsun, Tokat, Sivas ve Giresun illeriyle sınırı bulunmaktadır.

Zengin ve köklü bir geçmişe sahip olan Ordu ili, tarihi birikimini kültür ve sanat etkinlikleriyle günümüze taşımaktadır. Her yörede olduğu gibi bu yörede de el sanatlarını yönlendiren temel unsurlar, iklim, coğrafi yapı, akarsu ve deniz varlığı, bitki örtüsü tarım ve hayvancılıktır. Örneğin fındık tarımı, el sanatlarını öylesine etkilemiştir ki; bazen sürgünü sepet olmuştur, bazen de kilim veya süslemelerin temel ögesi olarak kullanılmıştır. Bunun gibi Ordu ilinde el sanatlarını belirleyen ve etkileyen temel unsurların izleri görülmektedir (Anonim, 2007).

Şekil 1. Ordu il haritası(www.hgk.msb.gov.tr).

Ordu ilinde taş işleri, bakırcılık, sepet örücülüğü ve baston yapımının yanı sıra ahşap yakma ve dağlama sanatı da yapılmaktadır. Özellikle ağaç işlerinin gelişmesinde bitki örtüsünün ve halkın yaşayış tarzının etkisi yoğun olarak görülmektedir. Ordu ilindeki el sanatlarının yaşatılması ve geliştirilmesinde derneklerin önemli rol oynadığı görülmekte ve özellikle bu derneklerin başında ELSAN (El Sanatları Derneği) yer almaktadır.

İlde el sanatları satışını arttırmak amacıyla kurulan el sanatları çarşısı bulunmaktadır. Bu çarşı El Sanatları Derneği (ELSAN) üyeleri ve Ordu belediyesinin imkanları ile kurulan 8 adet teşhir ve satış reyonundan oluşmaktadır. Bu satış reyonları el sanatları ürünlerini gerek yerli gerekse yabancı turistlere ulaştırmaktadır.

Ahşap yakma ve dağlama sanatı; tahta, kontrplak, hartama (Karadeniz bölgesinde çatıları kaplamak için kullanılan, ince bir şekilde yarılarak levha haline getirilmiş tahta) gibi hammaddesi ağaç olan düz ve pürüzsüz yüzeyli malzemelerin yakılarak ve dağlanarak yapıldığı resim ve yazı sanatıdır. Geleneklerin, kültür ve duyguların yansıtıldığı ve yapılması zor olan bir el sanatıdır.

Ülkemizde ahşap üzerine yakma ve dağlama ile uğraşanların başında Bursa ilinde Hüsnü Züber, Ordu ilinde İhsan Gürdal, Sivas ilinde Oktay Kahveci gibi ustalar gelmektedir.

Bu sanatın ustalarından biri olan İhsan Gürdal'ın emek vererek yaptığı ürünler Ordu ilinde örnek çalışmalar olarak gösterilmektedir. Usta tablo ve panolardan oluşan dekoratif ve aksesuar amaçlı kullanılan pek çok üründe kendi sanatını icra etmektedir (Şekil 2-3). Bu çalışmayla İhsan Gürdal'ın yakma ve dağlama tekniğiyle yaptığı ürünler ve ürünlerin motif özellikleri, kullandığı araç gereçler ve yapım aşamaları açıklanmıştır.

Şekil 2 - 3. İhsan Gürdal'ın ağacı yakma dağlama yöntemiyle 220 Bin nokta darbesiyle yapmış olduğu 'Saksıdaki Çiçek' adlı tablosu (Anonim 2006) ve ustanın yapmış olduğu 160 bin nokta darbelik Atatürk tablosu (Anonim 2006).

2. YÖNTEM

Araştırmanın materyalini Ordu ilinde ağaç işleri ile uğraşan İhsan Gürdal'ın ahşap yakma dağlama tekniğiyle yapmış olduğu ürün ve ürünlerin motif özellikleri oluşturmaktadır.

İhsan Gürdal ile yapılan görüşmeler esnasında kullanılan hammadde, araç ve gereçler, ürünlerin yapım şekli hakkında bilgi alınmış ve konunun ayrıntılı şekilde açıklanması açısından ürünlerin fotoğrafları çekilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma sonuçlarını ahşap yakma sanatında kullanılan hammadde, yapımında kullanılan araç ve gereçler, yapım şekli ve ürünlerdeki motifler oluşturmaktadır.

3.1. Kullanılan Hammadde

Ordu ilinde yakma dağlama sanatını halen ve tek başına devam ettiren İhsan Gürdal çalışmalarında materyal olarak, kavak, gürgen, şimşir ve ceviz gibi ağaçları, bu ağaçların yanı sıra ayrıca kontrplak kullanmaktadır. Bu ağaç türlerinin tercih edilme sebebi sert olmaları ve kolay şekil alabilmeleridir.

3.2. Kullanılan Araç-Gereçler

Kademeli yakma dağlama aracı; tek bir resim boyunca tek veya değişik uçlar kullanılarak istenilen deseni yapmaya olanak sağlamaktadır. Uçlara az bastırılarak ya da kuvvetli bastırılarak gölge verilebilmektedir (Şekil 4). Şekil oluşturmada kullanılan diğer bir araç ise figür oluşturulurken iç oyukları oymada kullanılan kıl testeredir.

Şekil 4. Kademeli yakma dağlama aracı.

Ürünlerde boyama işlemi tüm renkleri içeren kuru kalem boya ile yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak da mavi, yeşil, pembe ve mor renklerin kullanıldığı saptanmıştır (Şekil 5,6).

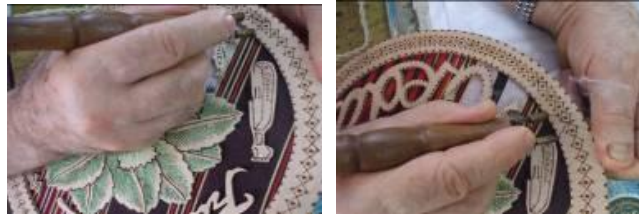
Şekil 5, 6. Boya kalemi kullanılarak oluşturulan çotanak motifi ve
Boya kalemi kullan oluşturulan çotanak motifi.

Yörede fındık tarımının yaygın olması üçlü fındık (çotanak) figürünün yakma ve dağlama ile yapılan ürünlerde yoğun olarak görülmesini etkilemiştir.

3.3. Yapım Aşamaları

Zımparalama: Resim ya da reproduksiyon yapılacak olan yüzeyin temiz pürüzsüz olması gerekmektedir. Bu amaçla zımpara işlemi yapılmaktadır.

Şeklin oluşturulması: Tahta tuval üzerine önce kurşun kalemle şekiller çizilmektedir. Ordu ilinde yapılan bu sanatın iki yapım şekli bulunmaktadır. Bunlardan birincisi nokta yakmadır yani yakma ve dağlama aletinin tek vuruş darbesiyle meydana gelen noktalar sayesinde şekil oluşturulmaktadır. İkinci teknikte ise yakma ve dağlama aletinin ucunun bir uca dokundurularak oluşturulmak istenen şekle göre diğer tarafa çekilmesiyle oluşturulmaktadır (Şekil 7,8).

Şekil 7. Nokta yakma yöntemiyle oluşturulmuş bordür çalışması.

Şekil 8. Dağlama yöntemiyle oluşturulmuş balık kuyruğu motifi.

Üzerinden geçme: Kalemle çizilen şekillerin 9-12 veya 15 voltaj ve doğru akımla kızgın hale getirilen kademeli yakma aleti ile tekrar üzerinden geçilmektedir. Bu sayede motif meydana gelmektedir. Üzerinden geçme işlemi bittikten sonra kurşun kalem silgi ile silinmektedir.

Boyama: Boyama renkli kuru boya kalemleriyle gerçekleştirilmektedir.

İkinci kez zımparadan geçirme: Tekrar zımparadan geçirmek suretiyle işlem pekiştirilmektedir. Böylece vernik sürülmeden önce pürüzsüz yüzey sağlanmış olur.

Vernik atma: Vernik ise ürünün çürümemesi, yıpranmaması, daha uzun ömürlü olması ve estetik görünmesi amacıyla uygulanmaktadır.

3.4. Motif

Ordu'ya ait sanat eserlerinde genelde o yöreye hakim kendi kültürünü anlatan motifler mevcuttur. İhsan Gürdal çalışmalarında fındık, horon, kemeçe, çotanak, lale, balık gibi motifleri nokta yakma tekniğiyle ahşap yüzeylere uygulamaktadır. Oluşturan ürünlerin tümü aksesuar amaçlı kullanılmaktadır.

Ordu ilinde ahşap yakma ve dağlama sanatında kullanılan motifler, bitkisel ve hayvansal motifler olarak incelenmiştir. Ayrıca bordürde kullanılan zencirek ve zincir motifler, yazı içerikli olan motifler ve diğer motifler olarak açıklanmıştır.

3.4.1. Bitkisel motifler

Bitkisel motiflerde genellikle yörede yetişen mısır (Şekil 9), fındık (Şekil 10) gibi bitkilerden yararlanılmış ve bereketi ifade ettiği belirtilmiştir. Ayrıca ürünlerde lale (Şekil 11) ve karanfil motifi (Şekil 12) gibi bitkisel motiflerin de kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 9, 10, 11, 12. Mısır koçanı, Fındık (Çotanak), Lale ve Karanfil motifleri.

3.4.2. Hayvansal motifler

Hayvansal motiflerden bolluk ve bereketi ifade eden balık motifi kullanılmıştır (Şekil 13). Kullanılan balık motifinin özellikle hamsi balığını temsil ettiği ifade edilmiştir. Balık motifi zengin

Anadolu figür tasvir dünyasında diğer motiflere nazaran daha kısıtlı bir yere sahiptir. Anadolu'da geç dönemlerde balık tasvirlerine rastlanmaktadır. Balığın çok yumurta bırakması onu bir bereket, sürekli sürü halinde dolaşması da birlik sembollerinden biri yapmıştır (Ölmez ve Kartal, 2011: 44)

Şekil 13. Balık motifi

3.4.3. Karma motifler

Bu gruba giren örneklerde çeşitli motifler bir arada kullanılarak bir kompozisyon oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Karadeniz'i simgeleyen figürler bazı örneklerde stilize, bazı motiflerde naturalist formda yorumlanmıştır.

Şekil 14, 15, 16, 17, 18. Balık, Kemeççe, tekli çotanak motifleri, Balık, çotanak ve kadın motifleri, Bordo bez kullanılarak oluşturulmuş fon üzerine balık, çiçek ve saz motifleri, Keşan kumaşı üzerine yerleştirilmiş balık, karanfil, müzik aletleri motifleri, Çiçek, kemeççe ve yazı motifleri

Bordür motifler

Yapılan ürünler çerçevesinde çeşitli bordür motiflerinden faydalanılmıştır. Bu motifler sadece yakma ve sadece dağlama şeklinde de olabilmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. Dağlama yöntemiyle oluşturulmuş bordür çalışması

Bordür çeşitleri;

Zencirek bordür: Zencirek bordür, baklava şeklinde oluşturulan zincir şeklinin üzerine ve ortasına iğne darbesinin vurulmasıyla oluşturulmaktadır (Şekil 20).

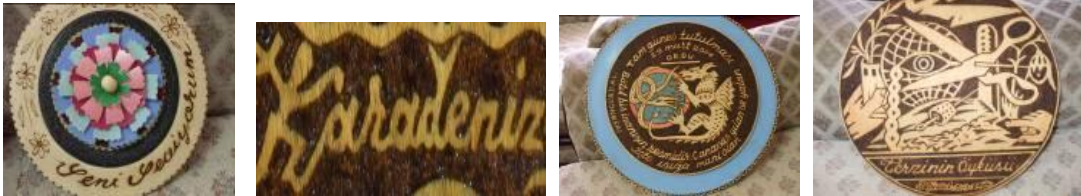

Şekil 20. Yakma yöntemiyle oluşturulan Zencirek bordür

Zincir bordür: Zincir bordürün, zencirek bordürden farkı sadece baklava şeklinden oluşmasıdır.

3.4.4. Kaligrafik motifler

Kaligrafik motifler genellikle belli bir konuya yönelik ifadelerin süslü harflerle yazılması şeklinde tasarlanmıştır. Konuları yeni yıl kutlamasından (Şekil 21), tek kelimelik öğelere (Şekil 22) kadar çeşitli içeriklere sahip olabilmektedir (Şekil 223, 24).

Şekil 21, 22, 23, 24. Deri parçalarıyla oluşturulmuş çiçek motifi çevresine yazı ve Karadeniz yazılı motif, Güneş tutulmasını anlatan motif, Terzilerin kullandığı araç gereçlerin konu olduğu motif.

4. SONUÇ

Ordu ilinde yakma ve dağlama sanatını sürdüren tek ve son usta olan İhsan Gürdal'ın yaptığı ürünler ve ürünlerde kullandığı motifler bu çalışma ile açıklanmıştır. Türkiye'nin diğer illerinde de sürdürülmekte olan bu sanat bölgeden bölgeye ve ustaya bağlı olarak motif açısından farklılık göstermektedir. Ustanın bitkisel ve hayvansal motifler dışında kendi iç dünyasını yansıtan motifleri de kullandığı saptanmıştır. Örneğin bağlama çaldığı için saz, terzilik yaptığı için makas gibi malzemeleri motife dönüştürdüğü görülmektedir.

Diğer el sanatlarında olduğu gibi bu sanatların ve ustaların günden güne yok olmaması için çeşitli kurslar açılarak gençlere bu sanatın öğretilmesi ve sürdürülebilmesi önemlidir. Ayrıca ormanlık alanın bol olduğu bölgelerde bu sanatın öğretilerek insanlara bir geçim kaynağı olması ve bölgedeki işsizliği önlemesi sağlanabilir. Üretilen ürünlere hediyelik ve turistik eşya özellikleri katılarak turizme ve ülke ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Gelecek kuşaklara aktarılması açısından bu sanatın devam ettirilmesi ve belgelenmesi için çeşitli kursların açılması önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

Anonim, (2006). Haberler/Haber -[www.telehaber.com/ 549844/](http://www.telehaber.com/549844/) - 31k, (Erişim tarihi:19.09.2007).

Anonim, (2007). İllerimiz-Ve-Tarihi-Geçmişleri-Ordu-<http://www.illegaliz.biz/forum/t41733.html>. (Erişim tarihi:18.09.2007).

Anonim, (2010). <http://www.hgk.msb.gov.tr> (Erişim tarihi:29.09.2010).

Arılı,M., (1983). *Bitkisel Örücülük*. Milli Eğitim Bakanlığı. Hizmet İçi Eğitim Dairesi Dekoratif Sanatları Ders Notları.

Kayabaşı, N., (2002). "İskilip İlçesinde Yapılan Ağaç İşleri ve Bitkisel Örücülük", *Ekin Dergisi*, Ekim-Aralık, Sayı:22, s;105.

Ölmez, F., N., Kartal, Z., (2011). "Fish Motifs in the Turkish Decorative Arts", *BİBAD*, 4(1):43-52.

Kaynak kişiler:

İhsan GÜRDAL, 1932, ORDU Merkez. (2007).